

وکالت‌های معاضدتی

سید جعفر برقعی
وکیل پایه یک دادگستری

مقدمه

قانون گذار با تصویب قانون وکالت در سال ۱۳۱۵ و در راستای دادرسی عادلانه، مقرراتی را وضع نموده که افراد بی‌بضاعت که توان پرداخت حق الوکاله را ندارند، مانند افراد توانمند بتوانند در محاکم اعم از حقوقی و کیفری از خدمات وکیل به‌صورت رایگان بهره‌مند شوند. این وکالت‌های رایگان در قانون وکالت، وکالت «انتخابی» نام نهاده شده و شامل وکالت‌های «معاضدتی» و «تسخیری» می‌گردد. وکالت‌های معاضدتی مطابق ماده ۳۱ قانون وکالت، آن است که از طرف قانون در امور حقوقی به وکیل ارجاع می‌شود. وکالت‌های تسخیری نیز آن است که از طرف محکمه در امور جزایی به وکیل ارجاع می‌شود. متولی اجرای وکالت‌های معاضدتی مطابق بند ۲ ماده ۱۹ قانون وکالت و بند «د» ماده ۶ لایحه قانونی استقلال کانون‌های وکلا، مصوب ۱۳۳۳، در وهله اول کانون‌های وکلا وظیفه تأمین وکیل برای اشخاص بی‌بضاعت را دارند و البته در قوانین عمومی، از جمله ماده ۳۲ قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری، مصوب ۱۳۵۶، به این وظیفه کانون‌ها نیز تصریح و تأکید شده است. در درجه بعدی نیز وکلای دادگستری مکلفاند با انتخاب کانون‌های وکلا، طبق مواد ۲۳ و ۳۱ قانون وکالت، وکالت افراد

بی‌بضاعت را در محاکم حقوقی بصورت رایگان بپذیرند. در بخش اول مقاله، وکالت‌های معاضدتی، در بخش دوم، ساختار و تکالیف اداره معاضدت کانون‌های وکلا و در بخش سوم، وکالت‌های تسخیری تشریح خواهد شد. در این مقاله، بخش اول یعنی وکالت‌های معاضدتی بررسی خواهد شد.

بخش اول: وکالت‌های معاضدتی

مبحث اول: استفاده از خدمات وکیل معاضدتی مخصوص افراد بی‌بضاعت است.
در مواد ۱۹ و ۲۴ قانون وکالت، مصوب ۱۳۱۵، وکیل معاضدتی برای اشخاص معسر یا بی‌بضاعت و کسانی که قدرت پرداخت حق الوکاله را ندارند، پیش‌بینی شده است و در قوانین عمومی از جمله ماده ۳۲ قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری، مصوب ۱۳۵۶، بند ۲ ماده ۵۱۳ قانون آیین دادرسی مدنی مصوب ۱۳۷۹ و ماده ۵ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ نیز امور مذکور تصریح و تأکید گردیده و هدف قانون‌گذار چنانکه در مقدمه عرض شد، ایجاد توازن و تساوی قدرت طرفین در دادرسی است. از نگرش در ماده ۱۹ قانون وکالت و بند ۲ ماده ۵۱۳ قانون آیین دادرسی مدنی مستفاد می‌گردد تاجر ورشکسته معسر محسوب نمی‌شود و مدیر تصفیة وی بایستی در راستای ماده ۲۰۹ قانون تجارت امور حقوقی تاجر را شخصاً یا توسط وکیل تعیینی و نه معاضدتی تعقیب نماید.

مبحث دوم: وکالت معاضدتی تکلیف وکلاد در دعاوی حقوقی مطروحه در محاکم دادگستری است.

مطابق مواد ۲۳ و ۳۱ قانون وکالت، وکلای دادگستری مکلف شده‌اند همه‌ساله در سه دعاوی حقوقی که از طرف کانون وکلا به آن‌ها ارجاع می‌شود، به‌عنوان وکیل معاضدتی شرکت نمایند. بنابراین اولاً برخلاف وکیل تعیینی که وکیل از طرف موکل تعیین می‌شود، در وکالت معاضدتی (انتخابی) وکیل از سوی کانون وکلا انتخاب می‌گردد. استثنائاً مطابق ماده ۵ قانون حمایت خانواده و ماده ۳۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری

و تبصره آن مصوب ۱۳۹۲، علاوه بر کانون‌های وکلا دادگاه‌های خانواده و کیفری نیز می‌توانند وکیل معاضدتی برای شخص فاقد تمکن مالی تعیین نمایند، اما در عمل و رویه، تعیین وکیل معاضدتی را محاکم مذکور به کانون‌های وکلا ارجاع می‌دهند.

ثانیاً برخلاف وکالت تعیینی که وکیل می‌تواند وکالت موکل را نپذیرد، در وکالت معاضدتی قانون وکیل را ملزم و مکلف به پذیرش وکالت اعطایی از سوی کانون وکلا نموده و حتی وکیل معاضدتی پس از انعقاد عقد وکالت، حق استعفا و همچنین حق توکیل به غیر را ندارد، چرا که صرف‌نظر از اینکه تکلیف قائم به شخص است و خلاف آن نیاز به تصریح دارد، قواعد وکالت مدنی که عقدی جایز و قابل برهم زدن و انتقال است، با قانون وکالت تخصیص خورده و مقرراتی استثنایی بنا شده است.

ثالثاً تکلیف وکلا به قبول وکالت معاضدتی در سه دعوی حقوقی مطابق قانون وکالت اختصاص به محاکم قضایی حقوقی، خانواده و شوراهای حل اختلاف دارد و مراجع کیفری را شامل نمی‌شود، اما چنانچه مدعی خصوصی در راستای ماده ۱۵ قانون آیین دادرسی کیفری، دعوی ضرروزیان ناشی از جرم را در دادگاه کیفری مطرح نماید، باتوجه به صلاحیت اضافی و قانونی دادگاه کیفری و رسیدگی با رعایت تشریفات قانون آیین دادرسی مدنی، معرفی وکیل معاضدتی به دادگاه کیفری در رسیدگی به امر حقوقی موافق قانون و مانند محکمه حقوقی است. همچنین به موجب ماده ۳۴۷ قانون آیین دادرسی کیفری و تبصره آن که مورد اشاره قرار گرفت، در دعاوی کیفری برای شاکی و متهم نیز تعیین وکیل معاضدتی پیش‌بینی شده و قانون‌گذار با حق برخورداری افراد بی‌بضاعت در امر کیفری، درصدد توسعه عدالت قضایی برآمده است. وکالت معاضدتی در دعاوی حقوقی در محکمه شامل مراجع شبه قضایی تحت نظر قوه مجریه از جمله کمیسیون‌های مالیاتی، شهرداری و هیئت‌های حل اختلاف کارگری نمی‌شود. دیوان عدالت اداری نیز هرچند تحت نظر قوه قضاییه است، اما محکمه عمومی محسوب نمی‌شود و به اختلافات مردم با دستگاه‌های دولتی و اجرایی زیر نظر قوه مجریه رسیدگی می‌کند که آیا مطابق قانون یا شرع یا حدود قوه مجریه صورت گرفته یا خیر.

رابعاً تکلیف وکلا در معاضدت در دعاوی حقوقی شامل مواردی است که افراد با یکدیگر

ترافع و اختلاف داشته باشند و دعوا به‌طور اخص محسوب شود؛ لذا شامل درخواست‌ها از جمله درخواست تأمین دلیل، تحریر ترکه و همچنین دستور تخلیه یا فروش به نظر نمی‌شود. مرحله اجرای حکم که خارج از محکمه است نیز دعوا محسوب نمی‌شود و وکالت معاضدتی منصرف از آن است.

خامساً وکالت معاضدتی باتوجه به لفظ وکلا در مواد ۲۳ و ۳۱ قانون وکالت و نیز ماده ۷۰ و بند ۱۷ ماده ۷۶ آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی استقلال کانون وکلا، مصوب ۱۴۰۰ اختصاص به وکلا دارد و کارآموزان وکالت از این تکلیف قانونی مستثنی هستند.

مبحث سوم: مسئولیت وکیل معاضدتی شامل وکالت اعطایی و طرق عادی دادرسی تا قطعیت رأی می‌باشد.

استفاده از خدمات وکیل معاضدتی حق طرفین دعوای حقوقی بوده که بضاعت مالی جهت اخذ وکیل تعیینی را ندارند و تکلیف وکیل شامل تمام طرق عادی دادرسی بدوی، تجدیدنظر و فرجام در صورت قابلیت فرجام‌خواهی تا قطعیت دادنامه می‌باشد. بنابراین طرق فوق‌العاده دادرسی از جمله اعاده دادرسی و اعتراض ثالث جزء تعهدات وکیل معاضدتی نیست و با قطعیت دادنامه در دادرسی عادی، وکالت معاضدتی خاتمه یافته تلقی می‌گردد. همچنین وکیل معاضدتی در دعوای اصلی، وکیل در طرح دعوای طاری نیست، مگر اینکه این تکلیف از سوی کانون به وی اعطا شده باشد. ضمناً باتوجه به عدم اجباری بودن امر وکالت و مجاز بودن تعقیب دعوی توسط طرفین، عدم معرفی وکیل معاضدتی مانند عدم معرفی وکیل تعیینی، رسمیت جلسه دادرسی را مختل نمی‌کند و تجدید جلسه را در پی نخواهد داشت.

مبحث چهارم: وکیل معاضدتی از ابطال تمبر مالیاتی و حقوق صنفی معاف است. باتوجه به تکلیف وکیل معاضدتی که به‌صورت رایگان انجام می‌شود، منطقی است که وکیل از پرداخت مالیات و حقوق صنفی معاف باشد. بر همین اساس، ماده ۸ آیین‌نامه تعرفه حق‌الوکاله مصوب ۱۳۹۹ و تبصره بند ۱۷ ماده ۷۶ آیین‌نامه وکالت مصوب ۱۴۰۰

وکیل معاضدتی را از ابطال تمبر مالیاتی و حقوق صنفی معاف نموده است.

مبحث پنجم: هزینه‌های تعقیب پرونده بر عهده وکیل معاضدتی نیست.

وکیل معاضدتی مطابق ماده ۲۳ قانون وکالت و ماده ۴۳ نظام‌نامه وکالت مصوب ۱۳۱۶، صرفاً از دریافت حق‌الوکاله قبل از وصول محکوم‌به ممنوع است. لذا بدیهی است تأمین وسیله رفت‌وآمد وکیل به دادگاه جهت تعقیب پرونده و همچنین هزینه‌های جاری پرونده از جمله هزینه‌های دادرسی، کارشناسی و غیره به عهده موکل باشد. بنابراین، مسئولیت عدم همراهی و کوتاهی موکل در امور مذکور، متوجه وکیل نیست و لازم است وکیل معاضدتی این موارد را به موکل تفهیم نماید.

مبحث ششم: وکیل معاضدتی در صورت وصول محکوم‌به مستحق حق‌الوکاله طبق قرارداد است.

هرچند وکالت معاضدتی تکلیفی و رایگان است، اما مستنداً به ماده ۲۳ قانون وکالت و ماده ۴۳ نظام‌نامه وکالت، چنانچه موکل محکوم‌له واقع شود و محکوم‌به وصول شود، وکیل معاضدتی مستحق حق‌الوکاله طبق قرارداد است. به عبارت دیگر، وکالت معاضدتی مشروط به نتیجه و وصول محکوم‌به است، اما چنانچه دعوای وکیل معاضدتی رد شود یا دعوا غیرمالی باشد یا محکوم‌به مالی وصول نشود یا وکیل معاضدتی وکیل خوانده دعوا باشد که صرفاً وظیفه دفاع دارد، نه مطالبه، در چنین مواردی، قانون‌گذار کار مجانی وکیل را که حامی ندارد و در قبال خدمت مجانی خدماتی از دولت دریافت نمی‌کند، بی‌اجر و مزد نگذاشته و حق‌الوکاله موکل بی‌بضاعت را به عهده دولت قرار داده است.

لذا با تصویب ماده ۱۰ قانون تشکیل صندوق حمایت وکلا و کارگشایان دادگستری مصوب ۱۳۵۵ و ماده ۸ آیین‌نامه تعرفه حق‌الوکاله، مصوب ۱۳۹۹، حق‌الوکاله وکیل معاضدتی را در بودجه کل کشور و طبق تعرفه تعیینی، پیش‌بینی نموده است. اما متأسفانه در عمل مشاهده می‌شود قانون پرداخت حق‌الوکاله وکالت‌های معاضدتی از بودجه دولت با نسخ ضمنی مواجه است و تلاش کانون‌ها نیز در این زمینه ثمری نداشته

و لازم است تمهیداتی جهت اصلاح قانون یا اجرای تمام قانون در حمایت از وکلا توسط کانون‌های وکلان‌اندیشیده شود. به هر حال، در صورت وصول حق‌الوکاله طبق مواد قانونی فوق، وکیل مکلف به ابطال تمبر مالیاتی و حقوق صنفی مانند وکالت‌های تعیینی است. مبحث هفتم: عدم پذیرش وکالت معاضدتی تخلف و مجازات انتظامی در پی دارد. با عنایت به تکلیفی بودن وکالت معاضدتی، مطابق مطابق بند ۳ ماده ۱۱۹ و بند ۱۵ ماده ۱۲۲ آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی استقلال کانون وکلا، مصوب ۱۴۰۰، عدم پذیرش وکالت معاضدتی یا کوتاهی در آن، تخلف محسوب می‌شود و مجازات توبیخ با درج در پرونده، مجله و پایگاه اطلاع‌رسانی کانون را دارد و در صورت تکرار، مجازات نیز شدیدتر خواهد شد. همچنین دریافت حق‌الوکاله از موکل، قبل از وصول محکوم‌به در وکالت معاضدتی نیز تخلف از مقررات و نظامات محسوب و مطابق ماده ۱۲۰ آیین‌نامه، مجازات انتظامی در پی دارد.

منابع قانونی

- قانون وکالت، مصوب ۱۳۱۵
- نظام‌نامه وکالت، مصوب ۱۳۱۶
- لایحه قانونی استقلال کانون‌های وکلا، مصوب ۱۳۳۳
- قانون تشکیل صندوق حمایت وکلا و کارگشایان دادگستری، مصوب ۱۳۵۵
- قانون اصلاح پاره‌ای از قوانین دادگستری، مصوب ۱۳۵۶
- قانون آیین دادرسی مدنی، مصوب ۱۳۷۹
- قانون اصلاح قسمتی از قانون تجارت، مصوب ۱۳۴۷
- قانون آیین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۲
- قانون حمایت خانواده، مصوب ۱۳۹۱
- آیین‌نامه تعرفه حق‌الوکاله، مصوب ۱۳۹۹
- آیین‌نامه اجرایی لایحه قانونی استقلال کانون‌های وکلا، مصوب ۱۴۰۰

